

РОЗВИТОК НАВЧАЛЬНОЇ КНИГИ З ФІЗИКИ У ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ЄДИНОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ (1917–1920 РР.)

М. В. Головка,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

У статті здійснено історико-методичний аналіз процесу створення підручників з фізики для української школи у 1918–1920 роках. Висвітлено особливості структури, змісту та методичного апарату підручників, створених у період розбудови Єдиної школи України. Проаналізовано їхні дидактичні функції щодо досягнення цілей шкільного курсу фізики. Узагальнено досвід створення вітчизняного підручника фізики щодо становлення загальних підходів до проблеми забезпечення середньої школи навчальною книгою. Визначено особливості запровадження конкурсного відбору підручників як важливого чинника розвитку навчально-методичного забезпечення з фізики. Обґрунтовано вплив цих процесів на становлення цілісної системи підручникотворення з фізики у 1920–1930 рр., розбудову шкільної фізичної освіти в Україні, а також їх історико-методичне значення у контексті вирішення дидактичних проблем створення підручника фізики для сучасної середньої загальноосвітньої школи в умовах модернізації змісту шкільної освіти.

Ключові слова: історико-методичний аналіз, підручник з фізики, дидактичні функції підручника, реалізація змісту навчання фізики.

Постановка проблеми. Серед пріоритетних напрямів модернізації змісту загальної середньої освіти та вироблення ефективних механізмів його реалізації, зазначених у науково-аналітичній доповіді «Про зміст загальної середньої освіти» (підготовлена вченими Національної академії педагогічних наук України), значне місце відведено питанням шкільного підручника. Зокрема, зазначено необхідність розроблення концепції компетентісно орієнтованого шкільного підручника та створення на її основі нового покоління підручників із повною узгодженістю змісту з вимогами державних стандартів і навчальних програм, забезпечення варіативності шкільних підручників, посилення діяльнійної основи підручників відповідно до компетентнісних засад навчання шкільних предметів і формування ключових компетентностей учнів [5, с. 116–118]. Практична реалізація цих завдань зумовлює необхідність удосконалення концептуальних засад підручникотворення, дидактичних підходів у формуванні структури та змісту навчальної книги, процедур відбору шкільного підручника. Тому аналіз процесу підручникотворення та узагальнення практичного досвіду є актуальним як з позицій історико-педагогічного дослідження, так і пошуку ефективних моделей навчальної книги нового покоління.

Аналіз літератури з проблеми дослідження. У дослідженнях становлення вітчизняної педагогічної теорії і практики особливий інтерес становлять ті періоди її розвитку, коли якісно змінювалася освітня парадигма і, відповідно, зміст шкільної освіти, зокрема й природничої.

У контексті вивчення проблеми генезису вітчизняного підручника фізики період 1917–1920 рр. має особливе значення, адже саме тоді вперше в історії виникли об'єктивні умови для розбудови середньої школи нового типу, орієнтованої на прогресивні соціокультурні запити українського суспільства. У межах реалізації проекту Єдиної школи України, до якого було залучено передових представників науково-освітянської галузі, упродовж достатньо короткого терміну було зроблено надзвичайно важливі практичні кроки у напрямі розбудови загальної середньої освіти, зокрема у створенні навчально-методичного забезпечення нового змісту навчання.

Історіографія цього питання свідчить про відсутність системних досліджень, в яких були б висвітлені особливості розроблення підручників фізики та їх місце в забезпеченні досягнення цілей шкільної фізичної освіти. Зауважимо, що актуалізація проблеми було здійснено у монографічному дослідженні Н. Л. Сосницькою, яка запропонувала періодизацію розвитку змісту шкільної фізичної освіти в Україні, виділивши, зокрема, період формування змісту фізичної освіти в період становлення української державності та школи (1917–1920 рр.). Щоправда, цей період хоча й позиціоновано з інтенсивним відродженням національної школи, проте перші спроби визначення змісту шкільної фізичної освіти в Україні розглядаються у контексті традиційної історіографії методики фізики, і не враховано історичні особливості освітніх процесів і становлення Єдиної школи України [8, с. 18]. При цьому в періодизації розвитку вітчизняного підручника фізики цей період не виокремлено (розглядається період, що охоплює 1917 р. – кінець 40-х років ХХ ст., як час становлення сучасної фізики) [8, с. 22–23].

У наших дослідженнях [1, 2] окремі аспекти окресленої проблеми розглядалися в контексті становлення конкурсних засад підручникотворення з фізики та розвитку змісту шкільної фізичної освіти в період розбудови Єдиної школи України (1917–1920 рр.).

Формулювання цілей статті і постановка завдань. У статті ставляться завдання історико-методичного аналізу особливостей підручникотворення з фізики визначеного періоду та обґрунтування його значення у розвитку дидактики фізики в Україні.

Виклад основного матеріалу. У період розбудови Єдиної школи України (1917–1920 рр.) одним із пріоритетів було визначено розроблення підручників для середньої школи. У січні 1918 р. у Генеральному секретаріаті справ освітніх при Департаменті вищої і середньої школи, очолюваному М. Семашком, було створено видавничий відділ під керівництвом М. Мукало. Результатом діяльності відділу мало стати забезпечення середніх шкіл підручниками. Улітку 1918 р. видавничий відділ оголосив конкурс на видання першої

частини підручників для української школи, а для переможців передбачалися премії: перша – 10 тис. карбованців, друга – 5 і третя – 2 тис. карбованців. Рукописи мали подаватися до 1 січня 1919 р. до видавничого відділу Міністерства народної освіти в пакетах під псевдонімом чи девізом. В іншому пакеті додавалися дані про авторів під тим же девізом чи псевдонімом [6].

На цьому етапі було ухвалено, що рішення комісії Міністерства освіти щодо тих чи інших підручників, зокрема вже виданих, будуть мати рекомендаційний характер і забезпечуватимуть «моральний вплив на шкільні педагогічні кола українського громадянства». З одного боку, в умовах нестачі коштів на видавництва кожен примірник підручника мав важливе значення для розбудови нової школи, а з іншого – вчителю надавалося право обрати підручник, який максимально враховував потреби навчального процесу. Після апробації в школі та вивчення відгуків вчителів планувалося вилучити найменш придатні підручники: вже на етапі роботи комісії таких було майже 50 %.

До співпраці з видавничим відділом було залучено 19 видавництв у Києві та 17 по всій Україні. Найбільш активними були видавництва «Вернигора», «Вільна українська школа», «Книгоспілка» (Всеукраїнської кооперативної видавничої спілки), «Просвіта». Потужні видавництва мали Подільське, Волинське, Херсонське, Полтавське земства, Педагогічне бюро. Одночасно йшла робота над створенням навчальних програм, які були видані на початку осені 1918 року. Основними вимогами, що висувалися до рукописів підручників, було визначено науковість та педагогічний рівень навчального матеріалу. В умовах реалізації нових навчальних планів і програм у школах з українською мовою навчання виявилось досить складно в стислий термін зібрати якісні рукописи. Тому було прийнято рішення на початковому етапі не лише приймати оригінальні рукописи, а й перевірити в предметних комісіях підручники, які вже використовувалися в школі або щойно вийшли з друку. За необхідності їх перекладали на українську мову та доопрацьовували. З 3 квітня до 1 липня члени комісії вивчали підручники, здійснювали їх рецензування та готували до апробації. На терені України використовували підручники фізики переважно російською та німецькою мовами. В українських школах Галичини було лише два підручники фізики українською мовою – П. Огоновського для основної та В. Левицького для старшої школи. Тому саме підручник фізики П. Огоновського було внесено до плану видань підручників для вищої початкової школи на 1918 рік. Перший із підручників фізики для перекладу на українську мову та видання 25-тисячним тиражем комісія ухвалила підручник П. Баранова «Початкова фізика», представлений видавництвом «Всеуито». Для перекладу з німецької мови на українську та видання 15-тисячним тиражем визначено підручник фізики Ф. Шиндлера, поданого видавництвом «Вернигора». Видавництво Полтавського земства презентувало підручники фізики Л. Сенявина для вищих початкових шкіл та А. Заліського.

7 червня 1918 р. законом було асигновано кредит у розмірі 2 млн для Міністерства народної освіти на видання шкільних підручників. Завдяки

злагодженій роботі видавничого відділу та департаментів початкової, вищої і середньої школи вже до кінця 1918 р. було перекладено з німецької та видано у Відні тиражем 10 тис. екземплярів українською мовою у видавництві «Всеуито» підручник Ф. Шиндлера «Фізика для вищих початкових шкіл». Переклад підручника виконав А. Сабер, а опрацювання та редагування – Г. Губенко. Рецензію на цей підручник написав Г. Холодний, член предметної комісії видавничого відділу та комісії з розроблення навчальних планів та програм Єдиної школи. Варто зазначити, що рецензії на підручники та рукописи, які виконані відомими фахівцями та подавалися на широке обговорення, мали особливе значення. З цією метою рецензії предметних комісій друкувалися у спеціальній збірці «Рецензії на шкільні підручники», а також на сторінках часопису «Вільна українська школа». Об'єктивність рецензії визначалася науковим і педагогічним досвідом рецензента, його авторитетом у наукових колах.

Як зазначив Г. Холодний, підручник Ф. Шиндлера став першим у педагогічній літературі підручником фізики для вищих початкових шкіл, що подає перший концентр фізики, знайомить дітей з основами фізичної науки. Відзначаючи роль підручника для вітчизняної школи, Г. Холодний звертає увагу на доцільність його доопрацювання у напрямі посилення логічності викладу навчального матеріалу, зокрема у введенні поняття «молекули» як частинки, що має всі фізичні властивості тіла, атмосферного тиску, сили, рівномірного руху, розсіяння світла. Не менш важливим завданням у цьому контексті є питання українського перекладу підручників фізики, вироблення фізичної термінології, ретельної коректорської роботи над підручником [9].

Міністерством освіти було визначено перелік підручників з фізики, які мали бути надруковані до початку 1918/1919 навчального року. До цього переліку увійшли підручники П. Баранова «Початкова фізика» (видавництво «Всеуито», тираж 25 тис. Примірників); П. Огоновського «Фізика» (видавництво «Зерно»); Л. Сенявина «Фізика для вищих початкових шкіл», (Полтавське Земство); Ф. Шиндлера «Фізика» (видавництво «Вернигора», 10 тис. примірників) [7].

15 січня 1919 р. до Бюджетної комісії надійшов законопроект про асигнування 50 млн карбованців на видавничу діяльність Міністерства народної освіти за поданням виконуючого обов'язки Міністра народної освіти П. Холодного, голови видавничого відділу Департаменту середньої школи С. Пастернака та діловода О. Соболева. Гроші планувалося використати для видання підручників, книжок для бібліотек, таблиць, мап та іншого приладдя для організації навчання в шкільних, дошкільних і позашкільних освітніх закладах. Міністру освіти надавалося право за необхідності вносити зміни до цієї суми, узгоджуючи це з Міністром фінансів і Державним Контролером. Міністерство народної освіти планувало до початку 1919/1920 навчального року видрукувати 20 млн підручників. З цією метою при Міністерстві освіти мала бути організована друкарня, майстерня для виготовлення приладдя та придбано матеріалів і паперу на 10 млн карбованців [10].

Підручник Ф. Шиндлера «Фізика для вищих початкових шкіл», видрукуваний за німецьким виданням у 1918 р., став першим підручником для української національної школи. Виданий у Відні тиражем 15 тис. примірників він мав започаткувати серію підручників з фізики, запланованих Міністерством народної освіти України на 1918–1919 роки. Зміст навчального матеріалу та структура підручника в цілому відповідали навчальній програмі з фізики для вищих початкових шкіл 1918/1919 навчального року. Разом з тим розділ механіка включено до 4 року вищої початкової школи, згідно з навчальною програмою австрійських класичних та реальних гімназій і шкіл. Визначення німецького варіанта цього підручника Комісією Міністерства народної освіти як рекомендованого до перекладу та використання в навчальному процесі з фізики перехідної школи підтверджує методологічну спорідненість концептуальних ідей реформування шкільної освіти в Україні та Австро-Угорській імперії на початку ХХ ст. та висновок нашого дослідження щодо джерел розбудови системи шкільної фізичної освіти в національній школі України в 1918–1919 роках.

Як і передбачалося реформою австрійської школи щодо посилення експериментальної складової навчання фізики, у підручнику Ф. Шиндлера основні фізичні поняття вводяться як узагальнення результатів дослідів, схеми яких зображено та описано у відповідних параграфах. Підручник містить детальні зображення фізичних приладів і методичні рекомендації щодо їх використання, кількість яких значна (105 одиниць) для порівняно невеликого за обсягом (96 сторінок) підручника. Це давало можливість учням навіть за відсутності достатнього обладнання шкільного кабінету фізики ознайомитися зі складниками системи шкільного фізичного експерименту.

Особливістю методичного апарату підручника – незначна кількість розрахункових задач з фізики, однак не наводилися приклади розв’язування задач, що ускладнювало самостійну роботу учнів з підручником. Оскільки основною метою курсу фізики вищих початкових австрійських шкіл була пропедевтика фізичних знань, основні фізичні поняття, залежності та закони вводяться на якісному описовому рівні.

У підручнику подається додатковий матеріал, виділений шрифтом зменшеного кеглю. Він мав переважно прикладний зміст і більш докладно ілюстрував застосування тих чи інших фізичних знань на практиці [11].

Значним недоліком підручника Ф. Шиндлера, який ускладнював роботу з ним, були труднощі перекладу. З метою вирішення термінологічної проблеми ключові поняття наводилися українською та німецькою мовами. Разом з тим у тексті були відсутні формули для розрахунку характеристик рівномірного руху. Усі ці моменти були відзначені рецензентом Г. Холодним.

Незважаючи на всі недоліки, підручник Ф. Шиндлера використовували у школах у продовж щонайменше трьох років. У 1922 р. Народний комісаріат освіти рекомендував його як один з небагатьох підручників фізики українською мовою для використання в радянській школі. Саме цей підручник

розпочав новий період вітчизняного підручникотворення з фізики у період становлення української національної школи.

На початку 1919 р. вийшов друком підручник для вищих початкових шкіл П. Баранова «Початкова фізика» (видавництво «Всеуито», переклад з російської мови П. Шахрая). Це був переклад 4-го російського видання 1916 р., яке створювалося після запровадження нових навчальних планів і програм 1915 року. Тому з російських підручників фізики цього періоду навчальна книга П. Баранова найбільше враховувала структуру навчальної програми російської школи, яка передбачала вивчення в 4 та 5 класі гімназій курсу фізики першого концентру, зокрема розділів «Властивості рідин і газів», «Теплота», «Світло», «Звук», «Магнетизм і електрика».

Зазначений вище підручник для українських шкіл хоча й відповідав російськомовному виданню, однак узгоджувався з навчальною програмою для вищих початкових шкіл України 1919 року. Це стало, мабуть, одним із важливих чинників ухвалення підручника П. Баранова «Початкова фізика» Комісією Міністерства народної освіти України до перекладу та видання. Підручник відзначався досить чіткою мовою викладу навчального матеріалу. Дослідну складову навчання фізики реалізовано через значну кількість добре описаних та ілюстрованих (переважно ілюстрації виконані самим автором) фізичних експериментів. Окрім художніх ілюстрацій, підручник містив фотознімки приладів і механізмів, що підтверджують практичне значення фізичних знань для техніки та промислового виробництва.

Підручник мав досить потужний методичний апарат, розгорнуту систему вправ. Учням пропонувалося 305 задач і завдань якісного та кількісного характеру. Підручник містив також історичний матеріал, портрети видатних учених-фізиків і біографічні довідки про їхній життєвий шлях та творчу діяльність. Кожний параграф закінчувався посиланням на вправи, зібрані в кінці розділу із наскрізною нумерацією завдань в його межах. Вироблення умінь розв'язувати фізичні задачі зараховували до класної роботи учнів під керівництвом учителя. У підручнику подавалися домашні вправи для самостійного розв'язування учнями.

Підручник містив додаткові статті, які вчитель міг використовувати для організації роботи учнів, що проявляли інтерес до предмета фізики. Важливою особливістю підручника був досить ґрунтовний виклад основних фізичних понять, встановлення кількісних співвідношень між фізичними величинами. Важливою особливістю підручника П. Баранова був досить ґрунтовний виклад розділу «Сили й рух». Також було розглянуто види руху: простолінійний, криволінійний, рівномірний, нерівномірний, пришвидшений, притишений [1].

Підручник П. Баранова є досить ґрунтовним за обсягом навчального матеріалу та глибиною його висвітлення. З огляду на це він був дещо складним для пропедевтичного курсу фізики Єдиної школи. Разом з тим стрункість викладу навчального матеріалу в підручнику, його методичний

апарат забезпечили тривале використання та неодноразове його перевидання у радянський період.

У березні 1919 р. у Полтаві вийшла перша частина підручника фізики А. Заліського, який автор створював у складних соціально-економічних умовах. Відсутність належного фінансування освіти, порушення централізованого управління освітніми закладами ускладнювало створення нової школи на місцях та запровадження нових навчальних програм. Централізоване видання підручників фізики не забезпечувало потреби української школи на місцях. Тому Міністерство народної освіти залучило до цього процесу відділи освіти Полтавської, Вінницької, Кам'янець-Подільської губерній.

Підручник А. Заліського став першим українським підручником фізики, виданим губернським відділом народної освіти. Упродовж п'яти років (до 1923 р.) це була одна з трьох навчальних книжок з фізики, рекомендована Міністерством народної освіти у вищій початковій, а потім Народним комісаріатом освіти для використання у трудовій школі України.

Як зазначав автор у передмові, у його основу покладено ідею побудови змісту шкільного курсу фізики, реалізовану в підручниках А. Цингера, та використано підходи галицьких авторів шкільних підручників фізики, зокрема В. Левицького. Тому підручник фізики А. Заліського – це не лише переклад одного із діючих підручників або компіляція навчального матеріалу, адже його зміст було ретельно опрацьовано. На відміну від традиційних підручників додано параграфи в основні розділи («Механіка» та «Теплота»), в яких показано прикладне значення фізики. Обсяг підручника зменшено за рахунок стислості викладу навчального матеріалу. Розроблено авторський ілюстративний матеріал. Використано колажі на початку розділів фізики, які відображають основну ідею їх вивчення: коло явищ і процесів, яким приділяється увага в підручнику.

Важливою особливістю підручника А. Заліського було те, що він найбільш повно відповідав навчальній програмі з фізики для вищої початкової школи на 1918/1919 навчальний рік, яка передбачала таку послідовність вивчення основних розділів шкільного курсу фізики: 3 (6 клас) вищої початкової школи – вступні відомості про будову речовини; основи механіки; властивості рідких і твердих тіл, газів; звук; 4 (7 клас) вищої початкової школи – світло, магнетизм, електрика.

Більшу увагу звернено на якісний бік фізичних явищ. Подібно до підручника Ф. Шиндлера, але більш чітко, та на відміну від підручника П. Баранова, у А. Заліського залежність між фізичними величинами подається в описовому вигляді. Не використовуються виведення формул за допомогою складних математичних перетворень. Якісно введено поняття нерівномірного руху – як рух, при якому тіло за рівні проміжки часу проходить різні відстані. Силу означено як причину будь-якого руху. Стиль викладу навчального матеріалу та формулювання фізичних задач відповідав основній меті підручника – ознайомити дітей з широким колом фізичних явищ. З огляду на це підручник

реалізував ідею пропедевтики фізичних знань в курсі семирічної школи як основи вивчення систематичних курсів фізики. З іншого боку, автору вдалося системно викласти питання курсу фізики вищої початкової школи.

У першій частині підручника особливо важливе місце відводиться механіці, яку подано II-м розділом. Властивості рідин розглянуто у III-му розділі («Гідростатика»), а газів у IV-му («Аеростатика»). У другій частині мали бути викладені магнетизм, електрика, звук та світло, однак їм не вдалося відшукати у бібліотечних та архівних фондах. Не зустрічаються посилання на неї і в бібліографічних виданнях. Найбільш імовірно, що через складний соціально-економічний стан у 1919 р. та перехід на нову модель шкільної освіти цю частину навчальної книги з фізики так і не було видруковано.

Варто зазначити, що фізичні задачі автор підібрав таким чином, щоб для їх розв'язування було достатньо знань з елементарної арифметики та геометрії. Акцент зроблено на формуванні уявлень про явища природи. Цікавим у цьому контексті є і зміст фізичних задач. Намагаючись зацікавити учнів, автор підбирає задачі, які розвивають уяву, світоглядні поняття. Особливо варто відзначити українознавчий аспект навчального матеріалу підручника. Наприклад, під час вивчення закону вільного падіння учням пропонується визначити час падіння тіла з Лаврської дзвіниці в Києві, висота якої майже 98 м (48 сажнів) [4]. У цьому контексті він схожий з підручником В. Левицького, в якому значна увага приділяється прикладам фізичних явищ у природі та господарстві України, внеску вітчизняних вчених у розвиток фізичної науки. Зауважимо, що до кінця XX ст. в Україні не було підручників фізики, в яких цей момент висвітлювався б так повно.

Висновки. Упродовж 1918–1919 рр. для української середньої школи було створено систему альтернативної навчальної книги з фізики, спрямовану на досягнення провідних завдань шкільної фізичної освіти, визначених новою навчальною програмою. Уперше підручник фізики розглядається одним із механізмів реалізації формування в учнів логічно завершеної системи знань про фізичні явища, умінь їх самостійно досліджувати та осмислювати. Історико-методичний аналіз підручникотворення з фізики у період становлення Єдиної школи України дає можливість позиціонувати цей процес із запровадженням конкурсних засад у створенні дидактичного забезпечення шкільної фізичної освіти, що мало важливе значення для подальшого розвитку теорії і практики підручника фізики.

Література

1. Баранов П. Початкова фізика : підручник для вищих початкових шкіл / П. Баранов ; переклад з московського П. Шахрай. – К. : ВСЕУВИТО, 1919. – 171 с.
2. Головка М. В. Невідомі імена в історії вітчизняної дидактики фізики: внесок Григорія Холодного та Олександра Яницького у формування змісту курсу фізики Єдиної школи (1917–1920 рр.) / М. В. Головка // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету / Чернігівський нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип. 99. – С. 23–27.

3. Головка Н. В. Историко-дидактические особенности становления принципов конкурсного отбора содержания школьного физического образования в Украине / Н. В. Головка // *Univers Pedagogic. Revistă științifică de pedagogie și psihologie. Categoria C.* – Chișinău, 2013. – Nr. 2 (38). – P. 42–48.

4. Заліський А. Фізика (за А. Цінгером, В. Левицьким та ін.) / А. Заліський. – Полтава, 1919. – Ч. I. – 213 с.

5. Про зміст загальної середньої освіти : науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : НАПН України, 2015. – 118 с.

6. Проспект українських підручників (зазначено й ті, що мали бути надруковані до наступного 1918/19 шкільного року). – К. : Видавничий відділ Міністерства освіти, 1918. – 23 с.

7. Проспект українських підручників // Вільна Українська школа. – 1918. – Т. 1. – С. 8–12.

8. Сосницька Н. Л. Формування і розвиток змісту шкільної фізичної освіти в Україні (історико-методологічний контекст) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.02 / Н. Л. Сосницька ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 40 с.

9. Холодний Г. Франц Шиндлер. Фізика для вищих початкових шкіл / Г. Холодний // Вільна Українська школа. – 1918/19. – № 5. – С. 325–328.

10. ЦДАВО України. – Ф. 2582. – Опис 1. – Справа № 11. Законопроект про асигнування Міністерству народної освіти п'ятдесяти мільйонів карбованців. – Аркуші 15 об. – 16.

11. Шиндлер Ф. Фізика для вищих початкових шкіл / Ф. Шиндлер ; з німецької переклав Андрій Сабат ; опрацював і зредагував Т. Губенко. – К.-Відень : Вернигора, 1918. – 96 с.

References

1. Baranov P. Pochatkova fizyka : pidruchnyk dlia vyshchyykh pochatkovyykh shkil / P. Baranov ; pereklad z moskovskoho P. Shakhrai. – K. : VSEUVYTO, 1919. – 171 s.

2. Holovko M. V. Nevidomi imena v istorii vitchyzniansoi dydaktyky fizyky: vnesok Hryhoriia Kholodnoho ta Oleksandra Yanytskoho u formuvannia zmistu kursu fizyky Yedynoi shkoly (1917–1920 rr.) / M. V. Holovko // *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu / Chernihivskiy nats. ped. un-t imeni T. H. Shevchenka*; hol. red. Nosko M. O. – Chernihiv : ChNPU, 2012. – Vyp. 99. – S. 23–27.

3. Holovko N. V. Ystoryko-dydaktycheskye osobennosti stanovlennia pryntsyrov konkursnoho otbora soderzhaniya shkolnoho fizycheskoho obrazovaniya v Ukraine / N. V. Holovko / *Univers Pedagogic. Revistă științifică de pedagogie și psihologie. Categoria C.* – Chișinău, 2013. – Nr. 2(38). – P. 42–48.

4. Zaliskyi A. Fizyka (za A. Tsinherom, V. Levytskym ta in.) / A. Zaliskyi. – Poltava, 1919. – Ch. I. – 213 s.

5. Pro zmist zahalnoi serednoi osvity : nauково-analitychna dopovid / za zah. red. V. H. Kremeniya. – K. : NAPN Ukrainy, 2015. – 118 s.

6. Prospekt ukrainskykh pidruchnykiv (zaznachen o y ti, shcho maly buty nadrukuvano do nastupnoho 1918/19 shkilnoho roku). – K. : Vydavnychy viddil Ministerstva osvity, 1918. – 23 s.

7. Prospekt ukrainskykh pidruchnykiv // Vilna Ukrainaska shkola. – 1918. – T. 1. – S. 8–12.

8. Sosnytska N.L. Formuvannia i rozvytok zmistu shkilnoi fizychnoi osvity v Ukraini (istoryko-metodolohichni kontekst) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ped. nauk : 13.00.02 / N.L. Sosnytska; Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova. – K., 2008. – 40 s.

9. Kholodnyi H. Frants Shindler. Fyzyka dlia vyshchyykh pochatkovyykh shkil / H. Kholodnyi // Vilna Ukrainska shkola. – 1918/19. – № 5. – S. 325–328.

10. TsDAVO Ukrainy. – F. 2582. – Opys 1. – Sprava № 11. Zakonoproekt pro asyhnuvannia Ministerstvu narodnoi osvity piatdesiaty milioniv karbovantsiv. – Arkushi 15 ob. – 16.

11. Shyndler F. Fyzyka dlia vyshchyykh pochatkovyykh shkil / F. Shyndler ; z nimetskoj pereklav Andrii Sabat ; opratsiuvav i zredahuvav T. Hubenko. – K.-Viden : Vernyhora, 1918. – 96 s.

Головко Н. В.

РАЗВИТИЕ УЧЕБНОЙ КНИГИ ПО ФИЗИКЕ В ПЕРИОД СТАНОВЛЕНИЯ ЄДИНОЙ ШКОЛЫ УКРАИНЫ (1918–1920 гг.)

В статье осуществлен историко-методический анализ процесса создания учебников по физике для украинской школы в 1918–1920 годах. Раскрыты особенности структуры, содержания и методического аппарата учебников, созданных в период развития Единой школы Украины. Проанализированы их дидактические функции по достижению целей школьного курса физики. Обобщен опыт создания отечественного учебника физики по становлению общих подходов к проблеме обеспечения средней школы учебной книгой. Определены особенности внедрения конкурсного отбора учебников как важного фактора развития учебно-методического обеспечения по физике. Обосновано влияние этих процессов на становление целостной системы учебников по физике в 1920–1930 гг., развитие школьного физического образования в Украине, а также их историко-методическое значение в контексте решения дидактических проблем создания учебника физики для современной средней общеобразовательной школы в условиях модернизации содержания школьного образования.

***Ключевые слова:** историко-методический анализ, учебник по физике, дидактические функции учебника, реализация содержания обучения физике.*

Golovko M.

DEVELOPMENT OF A TEXTBOOK ON PHYSICS IN THE PERIOD OF THE EVOLVEMENT OF THE INTEGRATED SCHOOL IN UKRAINE (1917–1920)

This article provides the historical and methodological analysis of Physics textbooks for the Ukrainian school in 1918–1920. The peculiarities of the structure, the content and the analytical tools of textbooks that were being created during the development of the Integrated School in Ukraine were demonstrated. Their didactic functions were analyzed. Much attention was paid to the designed systems of

alternative textbook on physics, aimed at the achievement of the major objectives of school physical education which were determined by the new curriculum. The textbook on Physics is considered as one of the tools for the formation of the pupils' system of knowledge about physical phenomena that is logically complete, their skills to investigate independently and reflect. The experience of creating the national Physics textbook for the development of the common approaches to the problem of providing a high school academic book was generalized.

The features of the introduction of the competitive selection of textbooks as an important factor of the development of the academic and methodological provision of the school physical education which was important for the further development of the theory and practice of physics textbook were defined. The impact of these processes on the formation of an integrated system of Physics textbooks in 1920–1930, the development of school physical education in Ukraine as well as their historical and methodological significance in the context of solving the didactic problems of the creation of Physics textbooks for a modern secondary school under the conditions of the modernization of the school education content were specified.

Keywords: *historical and methodological analysis, Physics textbook, textbook didactic functions, implementation of teaching physics content.*